

İSTANBUL KÜTÜPHANELERİNDE

AL-ŞAKĀ'İK AL-NU'MĀNĪYA TERCÜME VE ZEYİLLERİ

Behcet Gönül

Anadolu türk edebiyatında ilk şuarâ tezkiresini Sehî yazmış görünür; ölümleri Osmanlı imparatorluğunun teşekkülü ile Kanunî Süleyman devri arasında olan türk ulemâ ve meşâyihinden toplu bir hâlde bahseden ilk terâcim-i ahvâl kitabı da Taşköprü-zâde'nin *Şakā'ik al-nu'mānīya*'si olsa gerektir. Sehî'nin *Tezkire* (yazılışı 945 h.)'sinden 20 sene sonra, 965 h. 'de, vücade getirilen *Şakā'ik*'tan evvel, bizde ulemâ ve meşâyih tabakatçılığı üzerine, acabâ bu tarzda bir ön eser yazılmış mıdır? ¹

Taşköprü-zâde, kitabının mukaddimesinde te'lif sebebini anlatırken, öteden beri ulemâ menkıbelerini tettebbua düşkün olduğunu, arap, fars ulemâ ve âyanın menakıbı çoktan zaptedildiği hâlde, kimsenin, şimdiye kadar, bu memleket ulemâsı hakkında, böyle bir teşebbüse girişmediğini, Anadolu ulemâsının menâkıbını toplaması hususunda, fazl ve kemâl sâhibi birisinin de kendisine rica etmesi üzerine, ² *Şakā'ik*'ı yazmağa başladığını söyler. Bu kayda göre, *Şakā'ik* ilk ulemâ ve meşâyih tezkiresi olarak gösterilebilirse de, şunu da hatırlatmalı ki, Taşköprü-zâ-

¹ Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, s. 86 'da türk ulemâ ve meşâyih hakkında „görünüşte *Şakā'ik*'a tekaddüm eden“ bir eser diye, Osman Gazi'den 896 (1490)'ya kadar gelen, bir türkçe *Tazkirat al-ulamâ*'nın ismini zikrediyor. Fakat mehaz gösterdiği *Fihrist al-katub al-turkiya al-mavcâda bi'l-kutub-hâna al-Hidiviya* (Kahire, 1306, s. 183) bu yazmanın الحمد لله الذى خلق الانسان و علمه البيان diye başladığını bildiriyor ki, bu kayıt eserin, aynı cümlelerle başlayan, sonradan eksik, bir Hâkî *Şakā'ik tercümesi* (nr.2) olduğunu hatıra getirmektedir. Yine Babinger, *göst. yer.*, Paris, Bibl. Nat., Schefer 107 ve Es'ad 2142'de kayıtlı yazmaları „görünüşe göre, aynı eser“ olarak, gösterir. Bunların *Şakā'ik*'tan evvel mi, sonra mı yazıldıklarını ve mevzuumuzla ne derece münasebette olduklarını tâyin edemeyeceğim. Ayrıca, Feyzullah 244 'te kayıtlı ve arapça olduğu işaretlenmiş *Manâkıb maşâyih al-turkiya* isimindeki eseri de göremedim.

² Arkeoloji Müzesi 402 *Şakā'ik* nushasında *وما شاهد هذه الحال بعض من ارباب* ... *والفضل والكمال التمس منى ان اجمع مناقب العلماء* ... *اعنى به المرحوم فضيل افندى رحمه الله*: (2 a) *تعالى منه*. Fuzayl Efendi, Zenbilli Ali Efendi diye meşhur (bk. *İlmiye sâlnâmesi*, İstanbul, 1334, s. 342) 'Alâ'addîn 'Alî b. Aḥmed al-Camālî (ölm. 932/1526 krş. Br. II, 431/640)'nin oğludur, ölm. 991/1583, krş. 'Aḥâ'î, *Zayl-i şak.*, 275; Br. II, 434/645).

de'den önce yazılmış şuarâ tezkirelerinde ve türkçeye çevrilmiş bu çeşit yabancı biyografik eserlerin sonlarında, şiir ve tarikatle alâkaları nisbetinde, türk mutasavvıf, şeyh ve hattâ âlimlerine yer verilmeğe, onlardan da bahsedilmeğe başlanmıştı. Nitekim, *Şakâ'ik*'m te'lifinden çok önce, Lâmi'î,¹ İran şâiri Câmî²'den türkçeye çevirdiği *Nafahât al-uns*³ sonuna, bâzı türk meşâyihinin de hâl tercümelerini ilâve etti. 927 recebinde (1521 haziran) tamamlandığı tercüme mukaddimesinde bursalı şâir „meşâyih-i Rûmdan ve sâir müteahhîrîn-i tarikatdan ol kitabda zikrolmayan azizlerin menâkıbmdan her kangısına kim, alâ tarîk es-sihha zafer bulundu, alâ vech el-ihisâr, îrâd olundu“ diyerek, esere Anadolu meşâyihinden bâzılarını da aldığını söyler. Aralarında Hacı Bayram, Ak Şemseddin, Geyikli Baba, Yazıcı-zâde, Yunus Emre, Hacı Bektaş gibi nisbeten sonralara âit meşâyih de bulunduğu, Lâmi'î'nin bu *Nafahât al-uns ilâveleri*, bu yolda atılan adımlardan biri olmakla beraber, eserini doğrudan doğruya türk ulemâ ve meşâyihine tahsis etmek ve onlar için ayrı bir kitap ortaya koymak şerefi, şimdiki hâlde, Taşkoprî-zâde'nindir.

Nazire mecmuaları,⁴ mutasavvıf ve velîler için yazılmış monografik menâkıbnâmeler,⁵ Sahî'nin, Laîfî'nin şuarâ tezkirelerinden⁶ sonra,

¹ Lâmi'î mahlası ile meşhur Bursalı Maḥmud b. 'Osman (ölm. 938/1531?), İran edebiyatından yaptığı tercüme arasında, Câmî'nin de bir kaç eseri bulunmasından dolayı, Câmî-i Rûm diye tanınmıştı.

² 'Abdarrahmân b. Ahmed al-Câmî (ölm. 898/1492, bk. Br. II, 207/285) hakkında, bk. *İslâm Ansiklopedisi*, mad. Câmî

³ Al-Sulâmî (ölm. 412/1021)'nin *Tabakât al-şâfiyîn* (Br., I, 201/361)'i al-Anşârî al-Haravî (ölm. 481/1088) tarafından genişletilmiş (Br., I, 433/774); H. Ritter, *Philologika, VIII (Der Islam, XXII, 1934, s. 93)* ve eser, bu hâli ile, Câmî'nin *Nafahât al-uns*'üne esas teşkil etmiştir. Câmî'nin 883 (1478) de bitirdiği bu eseri Lâmi'î'den başka 'Alî Şîr (1441—1501) de türkçeye çevirdi. Bursalı Tâhir, Muharrem Efendi (ölm. 1000 h., bk. *OM.*, II, 31)'nin *Nafahât*'ı arapçaya çevirdiğini ve Köstendilli Mollâ-zâda Sulaymân Şayḥî Efendi (ölm. 1335, bk. *OM.*, I, 88)'nin *Zubdâ-i Nafahât al-uns* isimli bir eseri olduğunu yazar.

⁴ Murad II. devri şâirlerinden 'Omar b. Mazîd'in 840 h.'de vücuda getirdiği *Macmû'at al-naẓâ'ir* ile Eğirdirli Hâceî Kamâl'in 918 h.'de ikmâl ettiği *Câmî al-naẓâ'ir*, Taşkoprî-zâde'nin zamanına kadar yazılmış bulunan nazire mecmualarıdır; bu mecmualar ve muhteviyâtı için bk. Fud Köprülü, *Divân-ı türkî-i basit ve milli edebiyatın ilk nübeşşirleri*, İstanbul, 1928, s. 60 v. d.

⁵ Epey bir yekûn tutan bu menâkıbnâmeler hakkında basılmamış şu tetkik vardır: A. Recep, *Türk edebiyatında evliyâ menkıbeleri* (Türkiyat Enstitüsü kütüp., türkoloji tezleri, nr. 65).

⁶ Edirneli Seḥî'nin 945 (1538), Kastamonulu Lâtîfi'nin 953 (1546)'te tamamladıkları şuarâ tezkere için bk. Tahsin Banguoğlu, *Türk şuarâ tezkere* (Tür-

Şakā'ik'm zuhûru Anadolu türk edebiyatında ulemâ ve meşâyih tabakatçılığını da başlatıyor ve Anadolu türk biyografyâ edebiyatı, mühim bir şübenin ilâvesi ile, daha zenginleşiyordu.

Şakā'ik'tan önce *Miftāh al-sa'āda va mişbāh al-siyāda* adlı arapça eseri ile,¹ bu sahadaki salâhiyetini ve *Navādir al-aḥbār fi manāḳib al-aḥyār* isimli, yine arapça bir başka kitabı ile² terâcim-i ahvâl vâdisindeki yorulmaz gayretini göstermiş bulunan Taşköprü-zâde, bu iki ilim kolundan kazandığı tecrübe ve ustalıktan kuvvet alarak, Şakā'ik'ı vücuda getirdi ve yalnız devrinin değil, ondan sonraki asırların da hayranlık ve minnetdarlığını kazandı.

Şakā'ik al-nu'māniya'nin, te'lifi biter-bitmez, nasıl iyi bir kabûle mazhar olduğunu ve çabucak nasıl yayıldığını gösteren karakteristik bir misâl, eser ortaya çıktığı sıralarda yaşayan ve *Emîr lâkabi* ile mâruf Muhammed Şarîf (ölm. 987/1579 Kahire'de; krş. 'Aṭā'î, *Zayl-i şakā'ik*, 357) 'in, Şakā'ik istinsahını kendisine âdetâ ihtisas edinmesi ve geçineceğini bununla temin etmesidir. Güzel ve çabuk yazı yazan bu tireli zat, 'Aṭā'î'nin ifadesine göre, „kitâb-ı Şakā'ik'm evâil-i zuhûru olmakla, her ay bir nushasını mâh-ı tamam gibi itmam idüp, tesviye-i umûr u libâs u taam iderdi“. 'Aṭā'î'nin, ismini hatırlayamadığı için, kaydetmediği ve sâdece *Küçük Emîr* diye meşhur olduğunu yazdığı bu müstensihûn elinden çıkmış bir Şakā'ik nushasının sonunda gördüğümüz istinsah kaydı,³ eserin 40 günde yazıldığını söylemekle, 'Aṭā'î'yi te'yid eder.

kiyat Enstitüsü kütüp., türkoloji tezleri nr. 29). Sehi ve Lâtifî'nin hayatları ve eserlerinin yazma nushaları hakkında toplu bilgi için bk. Babinger, *GOW*, 67, 110; İbnü'l-emin Mahmud Kemâl İnal, *Son asır türk şairleri* (İst., 1930, 1) başında bütün şuarâ tezkirelerini gözden geçirir. Necati Hüsnü Lugal ve O. Rescher, Sehi tezkiresini almancaya çevirmişlerdir: *Sehi Bey's Tezkere, Türkische Dichterbiographien aus dem 16. Jahrh. Nach dem Druck 1325 H. (in teils freier, teils wörtlicher Wiedergabe) übersetzt von Nedjati Hüsnü Lugal und O. Rescher* (Anhang: Unge-druckte Biographien in Türkisch), İstanbul, 1942, 142 s.

¹ *Miftāh al-sa'āda va mişbāh al-siyāda*, 150'yi aşan ilim şübesinden bâhis, bir çok yazma nushaları mevcut ve Brockelmann'ın *Kaṣf al-zunûn*'una örneklik ettiğini söylediği bu eser, Taşköprü-zâde'nin oğlu Kemâleddin Mehmed (ölm. 1030=1621, krş. Babinger, *GOW*, 148) tarafından türkçeye (*Mavzû'üt al-'ulām*, İstanbul, 1313) ve Oskar Rescher tarafından, Haydarabad'da, 1328'de basılan ilk kısmı almancaya (İstanbul, 1934) çevrilmiştir; krş. Br., II, 425/633.

² Eser ve menbâları için bk. Br., II, 425/633.

³ Yeni-Câmi, 858 (210-a): الحمد لله على الانعام والتمام واتمام الانعام بعد ان جاهدت الاقلام مجاهدة اربعين من الايام في تصرف انامل كاتبه الفقير محمد الشريف الشهير بالامير البيروى الولاده (٤) الاقامه في الشهر الاخير من شهر صفر العشير ... سنة سبع وستين وتسعمائة ...

Yalnız İstanbul 'da altmışı aşkın, dış memleketler kütüphanelerinde altmışa yakın ve Anadolu 'da, hususî ellerde, kim bilir ne kadar *Şakā'ik* yazmalarının bu inanılmaz bolluğun yanında, ayrıca bir müstensihin, eser te'lif edildikten hemen sonra, her ay bir nusha istinsah etmekle, umumî talebe cevap vermeğe çalışması, bu mühim kitabın şöhret ve intişarının en açık delilidir.

Medrese dili olan arapça ile yazıldığı için, bilhassa tahsil muhitle-
rinde alâka ile karşılanan ve ânî bir şöhrete mazhar olan *Şakā'ik*, bu şöhretini arapça bilmeyen sınıflar arasında da duyurmuş, bu yüzden intişarının daha ilk yıllarında, *türkçeye tercümesi* ihtiyacı baş göstermiştir. Bu ihtiyac, *Şakā'ik* 'm gördüğü rağbetin başka bir delili oldu. Âşık Çelebi, eseri hemen türkçeye çevirip, müellife takdim ettiği gibi (bk. nr. 5), Belgradlı Hâkî, İstanbul 'a kadar gelerek, Taşköprü-zâde 'nin müsaade ve duâsını alır-almaz, tercümeyle koyuldu (bk. nr. 2). Müellife çalışmasının mükâfatını daha sağlığında vermiş olan bu iki vak'a münferit iki hâdise şeklinde kalmadı; başka *Şakā'ik* tercümeleri için âdetâ bir başlangıç teşkil etti: ayrıyırı sene ve başkabaş-
ka şehirlerde yapılan diğer tercümeler, *Şakā'ik* 'm yazıldığı XVI. asrın ikinci yarısına rastlar (bk. *Şakā'ik* tercümeleri).

Yarım asırlık bir zaman zarfında bu kadar fazla örnek veren bu tercümeler devri, XVII. yüz yılda kapanmakla beraber, Taşköprü-zâde 'nin ölümünden sonraki senelerde ölen ulemâ ve meşâyihin isim ve hâtıralarının unutulmaktan kurtarılması endişesi, *Şakā'ik* 'a dâimâ ve dâimâ zeyiller yazılmasını neticelendirdi. Daha Taşköprü-zâde 'nin sağlığında ve Atâ'î 'ye kadar gelen sonraki devirlerde ulemâdan muhtelif kimseler, *Şakā'ik* 'm muhtelif yerlerine *ilhâkât* dedikleri küçük notlar, hâşiyeler ilâve etmekle, bu kitaba bağlılıklarını devam ettirmişler ve Taşköprü-zâde 'nin söylediklerini tamamlar veya düzeltir mâhiyetteki bu notlardan bir kısmı, bilhassa Mecdî tarafından, *Şakā'ik* tercümesinde kullanılmıştı (nr. 7).

Şakā'ik 'a, başlı başına bir kitap hâlinde, zeyil yazma işine evvelâ Âşık Çelebi başladı (nr. 14). Âşık Çelebi 'nin Taşköprü-zâde 'den 10 sene sonra yazdığı ilk zeyilin peşi sıra muhtelif kimseler, muhtelif tarihlerde *Şakā'ik zeyilleri* yazdılar ve bu iş yakın bir vakte kadar zincirleme devam etti (bk. *Şakā'ik zeyilleri*).

XVI. asrın adamı Âşık Çelebi 'den XX. asır başında ölen Fındıklılı İsmet Efendi 'ye kadar, birinin bıraktığı yerden öteki başlayarak, kopmadan devredile gelmiş ve 10 'dan fazla halkası mevcut bu zeyil zinciri, *Şakā'ik* ile birlikte, Osmanlı imparatorluğu devrindeki

Anadolu türk fikir hayatının, ön plânda medrese ve ilim, ikinci plânda tekke ve tarikat cephelerini aydınlatan bir meş'aledir.

Osmanlı devletinin kuruluşundan yıkılışına kadarki fikir ve edebiyat tarihi tetkiklerinde ihmâl edilemez menbâlar hâlinde, dâima karşımıza çıkan *Şakā'ik al-nu'māniya*, tercüme ve zeyilleri ile beraber, edebiyat târihi me hazlarımız içinde hususî ve ayrı bir zümre meydana getirir ki, bu grupe teşkil eden 30 'a yakın eserin nushalarını tesbit etmek istedim. Fakat, bugünkü vaziyet yüzünden, kütüphanelerdeki bir çok yazmaları göremediğim gibi, işin başlangıcında, yazma tavsifini gâye edinmeyerek, aldığım notların noksan taraflarını da, bu kere, tamamlayamadım. Bununla beraber, ancak yazmaların bulunduğu yerleri işaret gibi, eksik bir hâlde de olsa, ileride yapılacak çalışmaları kolaylaştırabileceği düşüncesi, bu taslak hâlindeki şeklin neşrine sebep oldu.

Kısaltmalar

‘Aṭā’î, *Zayl-i şak.* = *Hadā’ik al-ḥakā’ik fî takmilat al-Şakā’ik*, te’lif Nav‘î-zāda ‘Aṭā’î. İstanbul, 1268.

Babinger, *GOW* = *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, von Franz Babinger. Leipzig, 1927.

Br. = *Geschichte der arabischen Litteratur*, von Carl Brockelmann. Bd. I—II. Weimar - Berlin, 1898—1902.

Br. S. = ayn. esr., *Supplementband*, I—III. Leiden, 1937—1942 (/ işaretinden sonra gösterilen rakamlar *Supplementband* 'a âittir).

Bursalı Tâhir, *OM* = *Osmanlı müellifleri*, te’lif Bursalı Mehmed Tâhir, I—III. İstanbul, 1334, 1338, 1343.

HH (Flügel) = *Kaşf az-zunūn ‘an asāmī ‘l-kutub va ‘l-funūn. Lexikon bibliographicum et encyclopaedicum a Mustafa Ben Abdullah Katib Jelebi dicto et nomine Haji Khalfa celebrato compositum*. Ed., latine vertit et commentario indicibusque instruxit, G. Flügel, I—VII. Leipzig—London, 1835—58.

HH (İstanbul) = *Kaşf-el-zunun...* te’lif Molla Kâtib Çelebi; nşr, Şerefeddin Yalıtıkaya ve Kilisli Rifat Bilge, I—II. İstanbul, 1941—43.

Sarkis = *Mu‘cam al-maṭbū‘āt al-‘arabīya va ‘l-mu‘arraba*; te’lif Yūsuf İlyâs Sarkis. Kahire, 1928.

Sicill-i Osmānî = *Sicill-i ‘osmānî yāḥūd tazkira-i maṣāḥir-i ‘osmānīya*, te’lif Mehmed Süreyyâ. I—IV. İstanbul, 1308—1315.

1.

Ahmed b. Muşlihaddin ai-Şakā'ik al-nu'māniya fī 'ulamā'
Taşköpri-zāda ad-davlat ai-'Osmāniya

Ahmed Taşköpri-zāde 10 rebiülevvel 901 (3 ilkkânun 1495) de Bursa 'da doğdu. Taşköprülü Muslihiddin Mustafa (ölm. 935=1529) 'nın oğludur. Babasından ve asrının âlimlerinden tahsilini ikmâl edip, 931 recebi sonunda (1525 mayıs) Dimitoka 'ya müderris oldu. Eserinin sonunda, kendi hayatından bahsederken, etraflica anlattığı üzere, bir çok yerlerde müderrislik ve kadılık etti. 27 şevvâl 958 (29 ilkteşrin 1551) de kadılıkla İstanbul 'a döndü. 17 rebiülevvel 961 (20 şubat 1554) de gözlerinden hastalandı. 968 recebinin sonuncu pazartesi gecesi (16 nişan 1561) öldü. Aşık Paşa mahallesinde Seyyid Vilâyet türbesi civarına gömüldü.

Arapça yazdığı *Şakā'ik* 'ında Taşköpri-zāde, 10 Osmanlı padişahına tekabül eden 10 tabakada, Osman Gazi 'den başlayarak, Kanunî Süleyman devri ortalarına kadar gelmiş-geçmiş ulemâ ve meşâiyih in hâl tercümelelerini verir. Müellifin gözlerinden rahatsız olduğu devirde vücade gelen bu eserin imlâ ettirilmesi, 30 ramazan 965 (16 temmûz 1558) cumartesi günü bitmiş ve 26 şevvâl (11 ağustos) da mukabelesi tamamlanmıştır.

Br. II, 425/633. Babinger, GOW, 84—87. Babinger, EI, mad. *Taşköprü-zāde 'Aṭā'i, Zayl-i şāk.* 8. H H (Flügel) IV, 65, (İstanbul) 1057. Mustakim-zāda 1056 *Tuḥfa-i ḥaṭṭātīn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), 89.

Hariodeki katalog ve yazmalar için bk. Br. II, 425/633.

Basmalar: İbn Hallikān, *Vafayāt al-a'yān* (Bulak, 1299, 1310) 'in kenarında, Sarkis, 1222.

Almancaya tercümesi: Oskar Rescher, 1310 tab'ını, İsmail Sâib Efendi 'deki yazma ile karşılaştırarak ve mütereddüt kaldığı yerlerde gerek Umumî 5052 ve 5205 yazmalarına, gerek Mecdî Efendi 'nin türkçe tercümesine müracaatla, *Şakā'ik* 'ı almancaya çevirmiştir: *Eş-şaqā'iq en-No'māniyye von Taşköprüzāde*. Mit Zusätzen, Verbesserungen und Anmerkungen aus dem Arabischen übersetzt von O. Rescher. Konstantinopel — Galata, 1927.

Nuruosmaniye 3381.

235 varak. 7 receb 966 h. Muḥammed b. Muḥammed. İstanbul 'da.

Yeni-Câmi 858.

210 varak. في العشر الاخير safer 967 h. Muḥammad Şarîf aş-şahîr bi 'l-Amîr.¹ Kenarlarında Arab-zāde (ölm. 969 = 1561) 'ye âit hâşiyeler. İstinsah kaydından evvel, ekseri *Şakā'ik* 'ların sonunda görülen şu cümle في اليوم . . . تصحيح بقدر الامكان . . . تجزت القابلة والتصحيح بقدر الامكان . . . في اليوم . . . الخميس السادس والعشرين من شهر شوال المبارك . . . لسنة خمس وستين و تسعمائة بحروسة قسطنطينيه . . .

¹ Krş. ön söz.

Pertev Paşa 493.

Miklâplı, şemseli, zincirekli meşin cilt, 207 varak. Karşılıklı ilk iki sahifenin cetveler yıldız, sonrakiler tek surh çizgi. Bir kaç sahifede kimin olduğu kayıtsız hâşiyeler. Safer ortaları, 971 h.

Selim Ağa 817.

Miklâplı, şemseli, zincirekli meşin cilt. 264 varak, 17 satır, yıldız cetvel içinde, süslü başlık. Sah, zilkâde sonları, 978 h. Aḥmed b. Muḥammed al-şahîr bi'l-'Acam-zâda. İstinsah kaydı (264 b): كُتِبَ مِنَ النِّسْخَةِ الَّتِي كَتَبَهَا تَلِيدُ الْمُصَنِّفِ مِنَ الْأَصْلِ وَهُوَ الْقَاضِي شَيْبَانُ بْنُ حَسَنِ الْقَسْطَمُونِي.

Rağip Paşa 1027.

274 varak, karşılıklı ilk iki sahile cetvelleri yıldız, diğerleri tek çividi çizgi; yıldız ve çividi başlık. Cemâziyelâhir başları, 979 h. Mülkiyet kayıtları (1 a):

نُوبَةُ الْعَبْدِ الْفَقِيرِ ... مُحَمَّدُ الْمَعْرُوفُ بِيَسْتَانَ زَادَهُ¹ ... اسْتَكْتَبَهُ الْفَقِيرُ... عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْحُسَيْنِيِّ الْقَسْطَمُونِيِّ.²

Nuruosmaniye 3380.

223 varak. Başta fihrist. Kitap sonunda زاده لطنى بك diye biten Hekim İshak'a âit bir hâl tercümesi ve yine Lûtfi Beg-zâde'den alınma, Alâeddin Fenârî'ye âit bir menkıbe. Receb sonu 980 h. 'Alî... (?), İskilib'de.

Şehzâde III 361.

166 varak. Kenarları kurt yenikleri ile harap. 15 şevvâl 980 h. İstanbul'da. Müstensih kaydı: كُتِبَ مِنَ الْمَكْتُوبِ مِنَ الْأَصْلِ وَأَنَا الْفَقِيرُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْكُرْمِيَانِيِّ بْنِ عَبْدِ الْقَادِرِ. Mülkiyet kaydı (2 a): عبد الملك المولى بصندوقلى

Âtîf 1898.

254 varak. Perşembe, ramazan sonu 981 h.

Âşir I 666.

223 varak. Sonda iki varaklık fihrist. Cuma, şevvâl 986 h. على يد اضعف الانام حسام الامام

Veliyüddin 2437.

200 varak. 99 ? h. Hamza.

Veliyüddia 2436.

261 varak. Başta, evveli noksan, 3 varak fihrist. Cuma, 1 zilhicce 996 h. İbrâhîm b. Aḥmed al-Sinobî.

¹ Şeyhülilâm Bostân-zâde Mehmed Efendi (ölm. 1006 h.), krş. *İlmiye sâlnâmesi* (İstanbul, 1334), s. 410.

² Ali b. Bâli (ölm. 992 h.), *Şakâ'ik*'a *al-'İkd al-manzûm* isimli bir zeyil yazmıştır, bk. nr. 15.

Köprülü II 236 mükerrer.

193 varak. 9 b ye kadar Lûtfi Beg-zâde 'ye, Sîrek-zâde 'ye, Sadri Çelebi 'ye, Monlâ Çelebi 'ye, Mecdi 'ye âit kenar hâşiyeleri. 22 şevvâl 997 h.

Cârullah 1613.

Şemseli, meşin cilt. 134 varak, surh cetvel; kenarlarda Monlâ Çelebi, Lûtfi Beg-zâde, Cenânî Efendi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Şeyh Mehmed Çelebi, Veliyüddin Cârullah, Kadı-zâde Mehmed b. Mahmud 'a ait hâşiyeler var. Cuma, cemaziyelevvel ortaları 999 h. Üsküdar 'da. İstinsah kaydı (134 b): كتب من النسخة الشريفة التي هي بخط المولى المرحوم : الشيخ محمد جلي أخى المولى المرحوم احمد جلي المشهور فى الآفاق بقاضى زاده افندى وكان الشيخ محمد جلي المرحوم المرقوم من تلامذة المولى المرحوم نور الله قبرهما

Veliyüddin 2434.

209 varak. Başta, sonradan ilâve 10 sahifelik fihrist. 1000 h. Mülkiyet kaydı (1 a): من ودايع الدهر لدى الفقير الى الله تعالى محمد عصمت ابن ابراهيم عفى هاسنة ١١١١

Yahyâ 2461.

Cilt kopuk, harap. 171 varak. 1013 h.

Rağıp Paşa 1028.

Yeşil bez kaplı mukavva cilt. 143 varak. 25 satır, yıldız cetvel içinde. Süslü, yıldız başlık. Zilhicce sonları 1022 h. İbrâhîm b. Hüsâm al-Şaşamönâvî.

Ayasofya - Mübtega 100.

İstinsah kaydı: . . . و بعد فكان ابتداء كتابة هذا الكتاب فى مدرسة دارالحديث السليمانية بمدينة قسطنطينية المحمية اذ ذاك مدرستها.. سيدنا و مولانا محمد افندى.. الشهير بداود زاده.. وكنت حينئذ منتظما فى سلك دانشمندیه و ملازما لاداء خدمت حضرته ثم بعد ذلك صار قاضيا بمدينة دمشق الشام فى سنة ست وعشرين و الف.. وكان الفراغ من كتابته فى زمن ولاية مولى المذكور..

Cuma, şâban sonu 1072 h.

Bağdadlı Vehbi 1066.

181 varak. 5 cemâziyelevvel 1029 h. Bakir b. Muḥammed al-Navâbâdî.

Lala İsmâil 358.

263 varak. Başta fihrist. İstinsah kaydı: تم كتاب شفايق الثمان بمون المئان فى قليل من الزمان : 1042 h. den önce. Mülkiyet kayıtları (1 a): Mehmed (ölm. 1042 = 1633)¹ Mahmud, Osman Karaçelebi-zâdeler.

¹ Şeyhülislâm ve tarihçi Karaçelebi-zâde Abdülâziz (ölm. 1658) 'in büyük biraderidir; krs. *İslâm ansiklopedisi*, mad. Abdülâziz Efendi, Karaçelebi-zâde.

Nazif Efendi 44.

201 varak. Başta fihrist. Cemâziyelevvel başları 1050 h. Hims 'da. رسم قاضيا مولانا .
اخى افندى الاقسرائى

Fâtiḥ 4415.

214 varak. Başta fihrist. Arab-zâde 'nin ilhâkatından ve Âşık Çelebi zeylinden nakiller var. 10 zilhicce 1059 h. Mülkiyet kaydı: ¹ عبدالحليم بن محمد القاضي بدار السلطنة .

Rağıp Paşa 976.

Yazmanın 2. kısmında 160 varak işgal eder. Şevvâl ortaları 1061 h. Nuḥ b. Muḥammed. ²

Fâtiḥ 4413.

Şemseli, zincirlikli meşin cilt, yıldız cetvel, süslü yıldız başlık. 1 a—192 b ye kadar ³ 1068 h. den önce. Mülkiyet kayıtları (1 a): تملكه العبد الفقير . . احمد بن عبدالرحمن غرة صفر سنة ٦٨ (١٠) تملكه العبد الفقير احمد بن بكداش ٦٩ ثم انتقل الى تملك العبد الفقير ابى شاکر محمد بن على سنة ١٠٧٢

Mihrşâh 315.

Açık yeşil, ipek kaplı, miklaplı cilt. 124 varak. 17 şaban 1072 h. Aḥmed b. Muḥammed. İstanbul 'da.

Arkeoloji Müzesi 402.

251 varak, ayrıca 3 varak fihrist. Arab-zâde 'ye ait kenar hâşiyeleri mevcut. 254 a 'daki bir kayda göre 1077 h. dan önce. ⁴

Arkeoloji Müzesi 404.

230 varak. Mülkiyet kaydı (2 a): ثم انتقل الى سلك ملك الفقير السيد عبدالكريم افندى :
الامام باسكندر باشا قيمت ثلاثمائة درهم سنة ١٠٧٩

Çelebi Abdullah 264.

214 varak. 1 zilkâde 1084 h. Dervîş Ḥasan, 1 a da şu kayıt: عربى كتخداسى مرحوم .
درويش كتخدازاده حسن چلي نك خطيدر المؤذن بجامع الحاج حسن افندى الواعظ المرحوم مدينة

¹ Krş. nr. 14

² Yazmanın ilk kısmı, 38 varak, al-Ḳāsım b. 'Abdallāh b. Ḳutlubugā (ölm. 879=1474, krş. Br. II, 82/93) 'nın *Tūc al-tarācim fī tabakāt al-ḥanafīya* 'sidir. İkinci kısım olan *Şakā'ik* 'tan sonra, ومن العلماء الذين توفوا بعد هذه الرسالة المولا العالم الفاضل محى الدين محمد بن عبد الوهاب diye başlayan 2 varaklık bir kısım gelir ve bunun devamında 'Alī b. Bālī 'nin *Şakā'ik zeyli*, 103 varak, krş. nr. 15.

³ Yazmanın ikinci kısmı, *Aşık Çelebi zeyli* 'dir, bk. nr. 14.

⁴ Yazmanın geri kalan kısmı, *Alī b. Bālī zeyli* 'dir, bk. nr. 15.

يُجديده. بدون قيومنده واقع الحاج حسين جامعدن فالقوب مرتضى پاشا زماننده سفرده اكره واعظ اولوب نقل ايلدى في سنة ثمان وثلثين بعد الالف ١٠٣٨

Fâtiḥ 4416.

219 varak. 6 zilhicce 1093 h. Muḥammed b. Maḥmūd (târiḥ ve müstensih silinti üzerine yazılmış).

Üniversite - Arapça 1228

Miklaph, zincirekli cilt. Yıldız cetvel, yıldız başlık, Sîrek-zâde, Lûtfi Beg-zâde, Molla Çelebi, Çenârî Efendi, Ali Kuşçu, Fenârî-zâde, Mecdi, Ebüssüüd, Arab-zâde, Hacı Hasan-zâde, Molla Husrev, Şeyh Mehmed Çelebi Kadı-zâde, Kefevî Mahmud Çelebi, Kınalı-zâde, Ahmed Vefâî, Sinan Paşa-zâde Ahmed Çelebi, Şeyh Muḥarrem Efendi'lere âit hâşiyeler. Cemaziyelâhır 1104 h. 'den önce.

Hekim - oğlu 771

Miklaph, şemseli meşin cilt, 306 varak. Başta 3 varaklık eksik bir fihrist. Yıldız cetvelli. Süslü yıldız başlık. Muhtelif sahifelerde sâhipsiz hâşiyeler. Mülkiyet kaydı: للعبد الفقير عفوى محمد بن حسين الدفتري الوزير غفر لها سنة ١١٣١

Âtîf 1899.

226 varak. 1175 h.

Arkeoloji Müzesi 403.

175 varak. 1 a 'da şu kayıt: İşbu nusha Taşköprü-zâde'nin kendi hattı ile olduğu felâ tağfel.

Üniversite - Arapça 1627.

Harap bir cilt. Varakların alt tarafı kurt yeniği. Eksik. 7. tabaka ulemâsından Hoca-zâde (ölm. 893 = 1488, bk. Br., II, 230/322)'nin hâl tercümesi sonuna doğru kesiliyor.

Köprülü 1 1098.

198 varak. 198 b—199 a da, 977—985 h. arasında ölen 34 şahsın vefat târihleri. İstin-sah kaydı: تم شفايق النعمان في قليل من الزمان

Yahyâ 4451.

Mülkiyet kaydı: سمعنا الله بن عبدالكريم الشهير بدرس زاده سنة ١٢٦٢

Amuca Hüseyin 362.

Harap ve sondan eksik. Mülkiyet kaydı (1 a) ما ساقه سابق التقدير الى ملك العبد الفقير: ابراهيم بن محمود بالشراء الشرعي حين كان نائباً بمدينة سراي المحروسه

Husrev Paşa 420.

Miklaph, şemseli meşin cilt. 167 varak. Başta fihrist. Min kütüb (1 a) من كتب الفقير محمد عارف عطا افندي زاده

1 Müverrih Muḥammad 'Afvî (ölm. 1145 h.), krş. Babinger, GOW 266.

Veliyüddin 2435.

Yazmanın ilk kısmını işgal eder.¹ İkinci kısmı yazmış olan müstensih'in elinden çıkmış bulunması hâtıra gelebilir; bu halde, 1017 h. Maḥmud b. Muḥammed.

Fâtih 4414.

Bazı sahifeierde kenar hâşiyeleri. Mülkiyet kaydı (1 a): صاحب الكتاب الشيخ أبو بكر ابن الشيخ علي الكردي

Atıf 1900.

205 varak. Şumnu kadısı Şayḥ Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abdillâh al-şahîr' bi İbn Bahâ'addîn.

Hüdâ'î 54.

Miklaphı, meşin cilt. 228 varak. Sahile kenarları kurt yenikli, harap.

Ali Emîri - Arapça 2503.

Yeşil kâğıt kaplı meşin cilt. 310 varak. Süslü, yıldız başlık. Başta eksik bir fihrist.

Yıldız-Terâcimiahvâl 52.

287 varak. Başta fihrist.

Nuruosmaniye 3378.**Nuruosmaniye 3382.**

Fihristlerde kayıtlı, fakat göremediğim nushalar :

Atıf 1901, Hâlet 603, Âşir I 665, Kılıç-Ali 753, Ayasofya 3273, 3274, Umumî 5052, 5053, 5205, 5206, Revanköşk 1453, Hazine 1208 (müstensih olarak, İzmir kadısı 'Abdulâtiif b. Muḥammed gösteriliyor), 1209, Yıldız-Terâcimiahvâl 102 istinsah tarihi 1090 gösteriliyor), Ali Emîri-Arapça 2502, Es'ad 2311 (?), Hamidiye 968.

ŞAKĀ'İK TERCÜMELERİ**2.****Muhtasib-zâde Muḥammed Hâkî****Hadâ'ik al-rayḥân**

Muhtesib-zâde M. Hâkî, belgradlıdır; orada doğup, büyüdü. 948 (1541) 'de tahsile çıkıp, Edirne 'ye geldi ve Hüsâmiye medresesine danışmend oldu. Edirneli Veli Çelebi Efendi 'nin kadılığı zamanında bir müddet Belgrad mahkemesinde hizmet etti, orada Yûsuf-ı Sîneçâk (ölm. 953 h.) ile tanıştı. 968 başlarında (1560), İstanbul 'a geldi; recebin ilk günlerinde Taşköprü-zâde ile görüştü ve ay sonunda Şakâ'ik müellifinin cenâze namazında hâzır bulundu. Ölümü 975 (1567) den sonra olmalıdır.

¹ Yazmanın 2. kısmı, 'Alî b. Bâlî zeyli' dir; bk. nr. 15.

Belgradh Hâkıf, Taşköpri-zâde 'nin müsaadesini alarak, 968 (1560)'de *Şakā'ik* 'ı türkçeye çevirdi. Tercümenin 972 (1564) tarihini taşıyan bir başka şekli, gerek mukaddime, gerek hâtime ve sona doğru, muhteviyât itibariyle, birinciden farklıdır. Eserin *Hadā'ik al-rayhān* adını taşıdığı yalnız ikinci şekilde görülüyor.

Br. S. II, 633. Babinger, *GOW*, 68, 412.

HH (Flügel), IV, 65, (İstanbul) 1057. Ârif, *Devlet-i osmaniye 'nin teessüs ve tekarrürü devrinde ilim ve ulemâ*, Edebiyat Fakültesi Meem., sene 1, sayı 2 (İstanbul, 1332), s. 137 not.

Hâricdeki nushalar için bk. Babinger, *göst. yer*.

A. 968 h. tarihli şekil:

Üniversite - Türkçe 1349.

Baş: الحمد لله الذى خلق الانسان وعلمه البيان ورفع طبقات العلماء فيما بينهم وجعلهم مالك العلم والعرفان والصلوة على رسوله محمد صاحب المعجزات والبرهان...

Son: ... طريق صوفيه ده مطالب علياه واصليندن ايمش پس زينت دنياي كوزدن چيقروب
ما سوادن كوز يومشدر

قطعه: عارف اولدر كه بقميه غيره دائما حقله معامل اوله
نفس نقصانن ايليه تكميل علميله هميشه عامل اوله

152 varak, sondan ayrıca bir fihrist. 27 cemâziyelevvel 987 h. İlbasan 'da.

Ali Emfri - Târih 729.

165 varak. 990 h. Rizvân b. 'Abdurrahmân. İstanbul 'da.

Arkeoloji Müzesi 1545.

Rebiülevvel ortaları, 995 h. Aḥmed b. Ḥalvâci-zâda.

Üniversite - Türkçe 2487.

1 muharrem 1013 h. Maḥmüd b. Muḥammed. Müstensih yazısı ile mülkiyet kaydı:

اللهم بارك هذا الكتاب لصاحبه عبدالكريم چلي ابن القاضى المرجوم محمد افندى الشهر
بنازركان زاده

Hazine 1263.

Şemseli meşin cilt. 256 varak. 14 satır, kalın, renk-renk çizgilerden mürekkep cetvel içinde. Muhtelif sahifelerde Sultan Osman II. 'nin veziri Mehmed Paşa tarafından Nakşî Bey 'e yaptırılmış 49 minyatür. Süslü yıldız başlık. 1027—1031 h. arasında. Ahmed Çelebi. Mülkiyet kaydı (1a): قد تملكه العبد الفقير ذوالفقار اغاى باب السعاده غفرالله له

Hamidiye 924.

112 varak. Sondan eksik. Pazartesi günü, safer ortaları 1030 h. Muştafâ b. Ḥasan,

Üniversite - Türkçe 557.

117. varak. 6 Muharrem 1048 h. Ahmed b. Muştafâ al-استرومجموى

Üniversite - Türkçe 470.**Üniversite - Türkçe 3790.**

Baştan ve sondan fazlaca eksik, son kısımlar bir müsvedde hâli gösteriyor.

Nuruosmaniye 3234.

Sonda tercüme-i Abdülvehhab Efendi namı altında 4 sahifelik arapça bir hâl tercümesi (krş. nr. 22).

Nuruosmaniye 3379.**Şehzâde III 355.**

213 varak. Sahife sırtları kurt yenikleri ile harap.

Lâleli 2022.

Miklâplı, şemseli meşin cilt. 203. varak. Min kütüb kaydı (1 a): مصطفي امين عنى عنه

B. 972 h. tarihli şekil:**Köprülü II 230**

Baş : الحمد لله الذى خلق الانسان وجعلهم مالاك العلم والرفان والصلوة على محمد صاحب المعجزة
والبرهان وعلى واصحابه الذين فازوا بين الخلايق بالفضلة والكرامة وعظم الشان . . .

Son : . . . حاصلی مذکور سینہ چاک آب و خاک پاک ارباب عرفان دن ملیح البیان شیرین زبان سراسر :
روح روان برکسنه ایدی روح الله روحه . . . مثنوی

خوب طبعیدی اول خصلت

چون طغوز یوزی هجرتک کجدی	مائة عاشره نقاب آجدی
یتش ایکیده ایدی پس هنکام	ترجه امری اولمشدی تمام
اصلیدر چون شقائق النعمان	بوکا دندی حدائق الريحان

215 varak. Budin valisi Mustafa Paşa'nın namına ithaf edilmiş (2a — 3 a). 28 safer
996 h. Müstensih kaydı: کتبه هذه النسخة من نسخة المصنف كتبه الفقير يوسف وعلى الكاتب
غفر الله لهما واحسن اليهما

Arkeoloji müzesi 1308.

172 varak. Mukaddime Köprülü II 230 nushasından bir az farklı. Selim II. adına tanzim edilmiş, te'lif târihi olarak, 975 h. gösteriliyor. 18 rebiülevvel 1029 h.

Fihristlerde kayıtlı, fakat göremediğim nushalar :

Arkeoloji Müzesi 1307.

(İstinsah tarihi 1307 h. ve müstensih Hoca-zâde Hasan مکر و فیهوی gösteriliyor.)

Üniversite - Türkçe 15.

Ayasofya 3153, Revân 1436, 1437, Yıldız-Terâcimiahvâl 21.

3.**Darvîş Ahmed Efendi****al-Davḥa al-irfāniya fī rav-
zāt al-ulamā' al-osmāniya**

Kahire Hidiv kütüphanesinde bu isimde bir *Şakā'ik tercümesi* bulunmaktadır ki, katalogun verdiği mâlûmata göre, مفتح الابواب diye başlar. 972 h. 'de tamamlanmıştır ve mütercimi, hayatı hakkında bilgimiz olmayan احمد افندی درویش 'tir.

Babinger, *GOW*, 86. Ârif, *Devlet-i osmaniye 'nin teessüs ve tekarrürü devrinde ilim ve ulemâ*, Edebiyat Fakültesi Mecm., sene 1, sayı 2 (İstanbul, 1332), s. 137 not.

Fihrist al-kutub al-turkiya al-maücüda bi'l-kutubhâna al-Hidiviya (Kahire, 1306)202. İstanbul kütüphanelerinde nushasına rastlamadım.

4.**Muḥammed b. Sinâneddîn Yûsuf****Manâḳib al-ulamā'**

Muḥaşşî şöhreti ile mâruf amasyalı Sinâneddin Yûsuf Efendi (893 — 986 h.)¹ nin küçük oğludur. 971 recebinde (1564 şubat) Dâvud Paşa medresesine müderris oldu, sonra başka yerlerde müderrislik etti. 989 rebülâhırında (1581 mayıs) öldü. Sarıgürz mescidi hatiresinde, babası yanma gömüldü.

Babinger, *GOW*, 412.

'Atâ'i, *Zayl-i şak.*, 256. *Sicill-i 'Osmâni*, III, 109. Bursalı Tâhir, *OM*, II, 55.

E. Blochet, *Paris Bibi. Nat.*, Schefer yazmaları, nr. 1159 da kayıtlı, Muḥammed b. Sinâneddîn Yûsuf 'un *Manâḳib al-ulamā'* 'sını *Şakā'ik tercümesi* olarak gösteriyor.² Diğer kaynaklar, *Manâḳib al-ulamā'* 'nın bir *Şakā'ik tercümesi* olup-olmadığını söylemedikleri gibi, İstanbul kütüphanelerinde eserin nushasına da rastlamadım.

5.**'Aşık Çelebi**

Asıl adı Pîr Mehmed olan 'Aşık Çelebi 926 (1520) de Prizrin 'de doğdu. Bayezid II. devri kazaskerlerinden Müeyyed-zâde 'nin kızının ve

¹ Bayzāvî (ölm. 716=1316) 'nın *Kur'an tefsiri* 'ne hâşiye yazdığı için, Muḥaşşî diye anılır; bk. Br. S. I, 739, 20.

² Krş. E. Blochet, *Bibliothèque nationale, Catalogue de la collection de manuscrits orientaux, formée par M. Charles Schefer*, Paris, 1900, s. 195. Babinger, bu nushaya „telhis“ diye gösterir; krş: göst. yer.

muhtelif kadılıklarda bulunmuş Seyyid Ali (öim. 941 = 1534/5)'nin oğludur. Babasının, Filibe kadısı iken, ölümü üzerine, İstanbul'a geldi. Taşköprü-zâde, Ebüssü'üd, Fenârî Muhiddin gibi meşhur âlimlerden tahsil gördü. Bursa'da mahkeme kâtipliğinde ve 948—953 (1541—1546) arasında Emîr Sultan vakıfları mütevelliliğinde bulunduktan sonra, azle uğradı ve İstanbul'a döndü. 957 (1550)'den itibaren, Silivri, Priştine, Serfiçe, Narda, Alâiye, Niğebolu, Çernovi, Kırtova'da kadılık etti. Kırtova'da iken, 976 (1568)'de azli üzerine, şuarâ tezkiresini tamamlayarak, Selim II.'e ve arapça *Şakā'ik zeyli*'ni de Sadrâzam Sokullu Mehmed Paşa'ya takdim etti. Kayd-ı hayat şartı ile, Üsküp kadılığına gönderildi. Bu vazifede iken, 979 şâbanı sonlarında (1572 ikincikânun) öldü.

Şakā'ik'a bir de arapça zeyil yazmış olan (nr. 14) Âşık Çelebi'nin bu zeyilden çok önce, eseri türkçeye çevirdiğini Atâ'î'deki kayıtlardan öğreniyoruz. Âşık Çelebi, tercümesini Taşköprü-zâde'ye bizzat göstermiş, *Şakā'ik* müellifi de „Mevlânâ biz de türkî gibi yazmış idik, bîhûde zahmet ihtiyar itmişsiz“ diyerek, kitabın kolay anlaşılır bir arapça ile yazıldığını anlatmak istemiştir.

Babinger, *GOW*, 68 — 69, 86. M. Fuad Köprülü, *İslâm ansiklopedisi*, mad. Âşık Çelebi.

'Atâ'î, *Zağl-i şak.*, 161 — 164. HĦ (Flügel), IV, 66, (İstanbul) 1057. Tercümenin hiç bir nüshası bilinmiyor.

6.

Sayyid Muştafa

Ħakā'ik al-bayān fî tarcamat Şakā'ik al-nu'mān

Tercümesinin bilinen yazma nüshasını göremediğim için, kim olduğunu araştıramadığım Seyyid Mustafa, yazmadan evvelce istifade etmiş ve, aşağıda adı geçen iki etüddeki mâlûmata nazaran, eserinde bâzı şahıslar hakkında *Şakā'ik*'takinden fazla bilgi vermiş, bâzılarını da büsbütün terketmiştir. Taşköprü-zâde'de olmayan ulemâ ve meşâyihî, ayrıca Selim II. devri âlimlerini de alması bakımından, bu tercümeyle bir zeyil gözü ile de bakılabilir. Eser, Selim II.'den طاب ثراه diye bahsettiğine göre, 982 şâban (1574 ilkkânun) dan sonra yazılmış olmalıdır.

Süheyl Şemseddin, *New'î-zâde Atâ'î*, Türkiyat Enstitüsü. kütüp., türkoloji tezleri, nr. 48 (1933/34), s. 176 v. d. Dâvud Zeki, *Bursa vefeyâtı* (aynı kütüp., türkoloji travayları, nr. 21 (1937/38), s. 11.

Yıldız-Terâcimiavâl 12.

7.

Edirneli Mecdî**Hadâ'ik al-Şakâ'ik**

Mehmed Mecdî, edirnelidir. Bu şehirde iki defa müderrislik eden Kaf Ahmed Çelebi (ölm. 965=1558) 'nin danışmendi ve 960 (1552) 'de sahn müderrisliğine getirilen Âhi-zâde Karamanî Mehmed Efendi 'nin mülâzimi oldu. Tahsil devresi zarfında Hoca Sâdeddin, Bâkî, Nevî v. b. gibi meşhur âlim ve şâirlerle ders arkadaşlığı eden Mecdî, okumasını bitirdikten sonra, Rumeli 'de bâzı kadılıklarda bulundu. Ölümü 999 (1590) 'da İstanbul 'dadır. Edirnekapısı hâricinde Emîr Buharî dergâhı civarına gömüldü.

Edirneli Mecdî, *Şakâ'ik* 'm yazıldığı 965 h. 'den 995 h. 'ye kadar, Taşköprü-zâde 'nin eserine ilhakat ve zeyil yazmış olanların „hat“ larından ve Latîfî, Âşık Çelebi tezkireleri gibi terâcim-i ahvâle âit diğer bâzı kitaplardan istifâde etmek suretiyle, eseri türkçeye çevirdi. Bir takım engellerle, sık-sık sekteye uğrayan ve nihâyet 995 şâbanında tamamlanan *Hadâ'ik al-Şakâ'ik*, aslında bulunmayan bir çok yeni şahıs ve mâlûmatı da alması bakımından, genişletilmiş bir *Şakâ'ik tercümesi* 'dir.

Br. S., II, 633. Babinger, GOW, 86.

Hasan Çelebi, *Tezkire* (yazma), *Mecdî* maddesi. 'Aṭā'î, *Zayl-i şak.*, 57, 334, 419; HĦ (Flügel), IV, 67, (İstanbul) 1058; *Sicill-i 'osmâni*, IV, 96; Bursalı Tâhir, *O M*, III, 139; Osman Nuri Peremeci, *Edirne tarihi* (İstanbul, 1939), 215.

Hâricdeki katalog ve yazmalar için bk. Babinger, *göst. yer.*

Basmalar: *Tarcama-i Şakâ'ik-i nu'mânîya* (nşr. Muhammed Racâ'î), İstanbul, 1269, V, 528 s.

Üniversite - Türkçe 1551

511 varak. 996 h. السيد حسين بن محمد الحسيني

Aksaray-Vâlde 740, 741.

İkinci cilt (= 741) sonunda, Üniversite - Türkçe 1551 de de bulunan bitirme kaydı: وقد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب في شهر شعبان المعظم من شهر سنة خمس وتسعين وتسمائة تمت

Yahyâ 4158, 4526.

Cilt 1 = 4518. 381 varak.

Cilt 2 = 4526. 287 varak.

Cilt 1 de kâğıt ve yazısı değişik ilk beş varak Hâkî tercümesi. Sonradan Mecdî 'ninki başlar. Her iki ciltte sahifelerin bir çoğunda, altlarında olan ve basmada bulunmayan

hâşiyeler mevcut. İstinsah kaydı (4518, 381 a): كُتِبَ الْفَقِيرُ مُحَمَّدُ بْنُ جَمْفَرٍ قَدَّمَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ : ٢٣ يَوْمَ دُوشَنبِه رَجَاهُ اللَّهِ تَعَالَى

Mülkiyet kaydı (4526, 1 a): استصحبه . . احمد پاشا زاده ناشد ابراهيم غفرلها را سنه ٢٠٠

Fihristlerde, fakat göremediğim nushalar :

Rağıp Paşa 1000, Ayasofya 3152.

8.

İbrâhîm b. Aḥmed al-Amāsî

Annesi *Şakā'ik*'tâ IX. tabaka ulemâsından Şeyh Muhiddin Amāsî'nin kızı ve babası Aḥmed isminde bir zattır. Amasya'da doğan İbrâhîm, bir müddet, dayısı Şeyh Abdürrahim'den okudu. Amasya müftüsü Köp-rücük-zâde (ölm. 901=1544—45)'nin dânişmendliğinde bulduktan sonra, Bursa'ya geldi. Niksârî-zâde Emir Hasan Efendi'den Muallim-zâde Aḥmed Çelebi'den okudu; İstanbul'da Arab-zâde Mehmed (ölm. 969=1561) den mülâzim oldu. Amasya'da, Sonisa'da, müderrislik etti. Hayatının sonlarına doğru, doğduğu şehrin kadısı oldu. Ölümü, 998 (1560)'den sonradır.

İbrahim b. Ahmed, Amasya kadılığında bulunduğu sırada, *Şakā'ik*'i türkçeye çevirdi ve tercümesini 998 cemâziyelâhır sonlarında (1590 mayıs); tamamladı. ¹

B a b i n g e r, GOW, 86. A r i f, *Devlet-i osmaniye'nin teessüs ve tekarrür devrinde ilim ve ulemâ*, Edebiyat Fakültesi Mecm., sene 1, sayı 2 (İstanbul, 1332) s. 137 not.

Hâricdeki yazmalar (Londra ve Kahire) için bk. B a b i n g e r, *göst. yer.*

Ali Emîrî - Târih 727.

Baş: حمد نامحدود وشكر نامعدود اول مالك ملك عطاء وجود ورازق من في دائرة الوجودك
ذات ييجوني اوزرينه اواسون كه ايكي حرفله عالمي موجود وعالم ايچره آدى جميع ملكه مسجود
ايلدى . . .

Son: . . . بدالملاظمة اماسيه وصونيساده مدرس اولارق اماسيه قضاسي ميسر اولوب بو ترجمه
اماسيه قضاسنده واقع اولدى تم الكتاب

165 varak. Muharrem sonları 1128 h., Bağdad'da,

¹ Ali b. Bālî'nin *Şakā'ik zeyli 'İkd al-manzûm*'unu da türkçeye çevirmiştir; krs. nr. 16.

9.

Muhammed b. Yûsuf al-Çerkes

Beyrut kalesi dizdârı Mehmed b. Yûsuf el-Çerkes'in ölümünü 1098 (1686) 'den sonralarda aramalıyız; çünkü, Trablusgarb vâlisi Mîrmîrân Halil Paşa 'nm isteği üzerine, 1081 (1670) 'de başladığı, V ā k i d i 'nin *Futûh al-Şām* tercümesini 1098 muharremi sonunda (1686 kânun I.) bitirdiğini biliyoruz. ¹

Ârif, aşağıda adı geçen makalesinde, Mehmed b. Yûsuf 'un 1088 h. 'de *Şakā'ik* 'ı „harfiyyen“ tercüme ettiğini söyler. Bursalı Tâhir 'de de geçen bu haberin doğruluğunu, eserin nushası mâlûm olmadığı için, tesbit edemiyoruz.

Ârif, *Deolet-i osmaniye 'nin teessüs ve tekarrürü devrinde ilim ve ulemâ*, Edebiyat Fakültesi Mecm., sene 1, sayı 2 (İstanbul, 1332), s. 137 not; Bursalı Tâhir, *O M*, III, 148.

10.

Aşir III 231 'de kayıtlı ve mevcut olanlardan farklı bir *Şakā'ik tercümesi* vardır ki, bunun, nushası malûm değil diye gösterilenlerden biri mi, yoksa bunlardan ayrı yeni bir tercüme mi olduğu anlaşılmalıdır.

Baş : الحمد لله اولاً وآخراً والصلوة على نبيه محمد وآله متوافراً متكاثراً أما بعد تواريخ علمای آل عثماندن كتاب شقایق النعمانده تحریر و بیان اولنان علمای عظام و مشایخ کرامک بعض حکایات طویلہ لری طی اولنوب هر برینک مناصبی و رتبه منافی علی قدر الامکان ترجمه و بیان اولندی...

Son : [Şeyh Muslihiddin Mustafa 'nın hâl tercümesi]: .. طغوز یوز التمش حدودنده متوفی : اولدی عطر الله مراقدهم ونور مشاهدہم وبارک لنا فیہم وجعلنا فی الآخرة من مجاورہم .. والحمد لله تعالی علی الاتمام

185 varak. Son varaktaki bir kayda göre 1058 h. 'den önce yazılmış.

ŞAKĀ'İK TELHİSLERİ

11.

Muhtaşar Şakā'ik al-nu'māniya

E. Blochet, *Catalogue des manuscrits arabes des nouvelles acquisitions (1884—1924)*, Paris, 1925 nr. 6644 'te arapça bir yazmayı muhtaşar *Şakā'ik* olarak gösterir. 8. tabakada Sinâneddin Yûsuf ile bittiğini söy-

¹ Bk. Babinger, *GOW*, 21, not 2. Eserin bir başka nushası için bk. Ali Emîri-Târih 435.

lediği bu nushaya, sondan eksik olduğu için mi, *muhtaşar* denmiştir, yoksa gerçekten bir *Şakā'ik* telhisi midir ve kimindir, belli değildir.

Br. S., II, 633

12.

Maktûbî-zâde 'Abd al-'Azîz

Maktûbî-zâde, Mustafa İzzet'in oğludur. İstanbul'da doğdu. 1235 (1819)'te müderris oldu, 1268 şâbanmda (1852 mayıs) kadılıkla Şam'a gitti. Sonra Mekke ve İstanbul pâyelerini aldı. 1279 saferinde (1862 ağustos) evkaf müfettişi oldu. Aynı senenin cemâziyelevvelinde (teşrin I.) öldü, Üsküdar'da Hüdâî dergâhı hatfresine gömüldü.

Eserinin mukaddimesinde söylediğine göre, Mektûbî-zâde Abdülaziz, yalnız *Şakā'ik*'i değil, *Nev'i-zâde Atâ'i ve Uşakî-zâde İbrahim zeyilleri*'ni de *telhis* arzusu ile işe başlamıştı. *Şakā'ik*'i türkçe olarak telhis etti. *Atâ'i zeyli*'nde Murad III. devri ortalarına kadar geldi ve eseri, bitirmeden, bıraktı.

Babinger, *GOW*, s. 358—59. *Sicill-i osmâni*, III, 340. Bursalı Tâhir, *O M*, III, 107.

Üniversite-Türkçe 2413.

Yazmanın 1 b — 140 a varakları arasında yer tutar, müsvedde hâlinde, müellif hattı.

Üniversite - Türkçe 2456.

Kâğıt kaplı cilt, 110 varak, 23 satır. Birinci yazmanın tebyizi. Ömer Efendi (Ün.-Türkçe 2413, 123 a) da kalmış.

13.

Muntaḥabât-ı Şakā'ik-i nu'māniya

Muntaḥabât-ı zayl-i 'Aṭā'i (nr. 25) başlangıcındaki „Mâlûm ola ki, bundan evvel işbu mecmua-i muntehabda iltizam ve dere olunan nevâdir-i garîbe-i *Şakā'ik nu'māniya*... bu mahalde tamam olup, bundan sonra *Zayl-i şakā'ik*'ta mündric olan " ibaresinden, bir *Muntaḥabât-ı şakā'ik-i nu'māniya*'nin mevcûdiyetini öğreniyoruz.

İstanbul kütüphânelerinde nushasına rastlamadım.

¹ 143 b—169 a 'da aynı müellifin, Süleyman Şâh'tan başlayarak, Yıldırım Bayezid devri ortalarına kadar gelen Osmanlı tarihi; müellif hattı.

ŞAKĀ'İK ZEYİLLERİ

14.

'Aşık Çelebî

Taşköpri-zâde 'nin ölümünden önce (968=1561), *Şakā'ik*'i türkçeye çevirerek, müellifin kendisine göstermiş olan Âşık Çelebi (krş. nr. 5), 976 (1568) 'de Kırtova kadılığında azli sıralarında, esere bir de arapça zeyil yazdı.

Bu zeyil Selim II. devri ortalarına kadar (976=1568) gelir ve 42 hâl tercümesi ihtiva eder.¹ Eserin Fâtih nushası *تتمة الشقائق النعمانية* başlığını taşımaktadır.

Babinger, Paris ve Berlin 'de de birer yazma olduğunu söyler; krş. *GOW*, 69. Ayrıca Ahlwardt 'in ve ondan naklen Babinger 'in anonim diye gösterdikleri bir zeyl (krş. *Verzeichnis der arabischen Handschriften*, von W. Ahlwardt, I—X, Berlin, 1887—99, IX, 356), kat'î olarak anlaşılıyor ki, *Âşık Çelebi zeyli* 'dir.

Fâtih 4413.

Yazmanın 194 b — 226 b varakları arasında yer tutar.²

Baş: تبارك الذى نزل الفرقان وتولى حفظه عن رب المنون حسبا قال سبحانه وتعالى انا نحن
نزلنا الذكر وانا له لحافظون وارسل رسلا بالهدى ...

Son: .. فرأيت فى رؤياى بان قيل لى سنك سته وسبعون وحصرت من التصور [وحصرت من
التصور [Ahlwardt. سنين رحمه الله تعالى رحمة واسعة بمزيد احسانه واسلته فى فراديس جنانه بمنه
وغممه آمين

Yahyâ 4597.

Yazmanın 134 b—141 b varakları arasında yer tutar.³ Yalnız Ebüssuud'un oğlu Ahmed Çelebi ve Muhiddin Mehmed 'in hâl tercümelerini ihtiva ettiği cihetle, eksik.

Fâtih 4415 'te kayıtlı *Şakā'ik* nushasında⁴ 175 a —179 a, *Âşık Çelebi zeyli* 'nden alınma 4 hâl tercümesi.

¹ Abdullah b. Abdülkadir Gazâlî-zâde isminde ve 977 h. 'de ölmüş bir şahsın da *Âşık Çelebi zeyli* 'nde bulunması lâzımdır; çünkü Atâ'î, bu şahsın hâl tercümesinde Âşık Çelebi zeylinden istifade ettiğini söyler (krş. *Zayl-i şak.*, 132). Ahlwardt ve Fâtih 4413 nushalarının 976 h. 'de ölen Abdurrahman Esvedli ile bittiğine bakılırsa, bu iki nüsha sondan eksik demektir.

² Yazmanın ilk kısmı, 1 a — 192 b, *Şakā'ik* 'tir; bk. nr. 1.

³ Yazmanın ilk kısmı, 1 b — 133 a, *Alî b. Bâlî zeyli* 'dir; bk. nr. 15.

⁴ Krş. nr. 1.

‘Alî b. Bâli

‘Alî منق¹al-‘İkd al-manzûm fî
zîkr-i afâzil al-Rûm

Budin kadılığına giderken ölen Uzun Bâli Efendi (901—997=1495—1569)’nin oğludur. 934 (1527)’te doğdu. Babasından ve zamanının âlimlerinden ders gördü. Muhtelif yerlerdeki müderrisliği arasında, 987 (1570)’de İstanbul’da Haseki medresesinde müderrislik etti. Son vazifesi Mar’aş kadılığıdır. Bu vazifede iken, 992 recebinde (1574 teşrin I.) öldü ve Alâüddevlî câmii hafiresine gömüldü.

Ali b. Bâli, Taşköprü-zâde’nin bıraktığı yerden başlayarak, *Şakā’ik*’a kendi zamanına kadar gelen bir zeyl yazdı. Eser, 968—991 (1560—1583) yılları arasında ölen meşhur ulemâ ve meşâyihin hâl tercümelerini ihtiva eder.

Br., II, 426/634. Babinger, *GOW*, 112—113. Oskar Rescher, ... *el-‘iqd*. (Stuttgart, 1934), 129.

‘A t â ’î, *Zayl-i şak.*, 279. HĦ (Flügel), IV, 66, (İstanbul), II, 65. Bursalı Tâhir, *O M*, III, 65.

Hâriedeki katalog ve yazmalar için bk. Br., II, 426/634.

Basmalar: İbn Hallikân, *Vafayât al-‘ayân* (Bulak, 1299, 1310) ’ın kenarında, Sarkis, 1357.

Almancaya tercümesi: Oskar Rescher eserin 1310 tab’ma ve Veliyüddin’deki yazmaya (nr. 2435) istinat ederek, *‘İkd al-manzûm*’u almancaya çevirdi: *Taşköprüzâde*, „eş-Şaqā’iq en-No‘mânijje“ fortgesetzt von ‘Alî Miniq unter dem Titel „el-‘iqd el-manzâm fî dîkr afâzil er-Rûm“.. Mit Zusaetzen, Verbesserungen and Anmerkungen nach dem Randdruck Cairo, 1310 H. and der Hs. Welieddin 2435 übersetzt [von Oskar Rescher]. Stuttgart, 1934, 139 s.

Bağdadh Vehbi 1065.

120 varak. İlk varakta fihrist. Sonda başka bir elle Sultan Korkud’un Sultan Selim’e itizarnamesi ve Selim’in cevabı. Pazartesi gecesi, 19 cemaziyelevvel 1011 h.

Veliyüddin 2435.

O. Rescher tercümesine esas olan nusha. Yazmanın ikinci kısmında 89 varak. ² Cuma günü, ikinci vakti 22 safer 1017 h. Maḥmud b. Muḥammed, Mukabele kaydı (89a):

¹ HĦ (Flügel, IV, 66 da منق , (İstanbul), 1057 de منق olarak görülen bu kelime bâzi yazmalarda منق (Leipzig), şeklinde karşımıza çıkar. Babinger, bunu *munuq* ve Rescher *miniq* diye okur. A t â ’î, Ali b. Bâli’nin hâl tercümesinde “Aḥizâda Efendi hânedânına intisapla meşhur ve Hışım (Babinger’in sandığı gibi Hâdim=Hämmling değil!) ‘Alî Çelebî demekle meşhur idi, kemâ-li sükûn ve humûli cihetinden sitem-i zarifle منق علی derler idi“ demektedir. منق kelimesi, henüz, etimoloji bakımından, kat’î olarak izâh edilmemiştir.

² Yazmanın ilk kısmı, *Şakā’ik*’tır, bk. nr. 1.

Veliyüddin 2439.

Sahifelerin bir çoğunda arapça kenar hâşiyeleri.

Veliyüddin 2421.

114 varak. İstinsah kaydı : تم الكتاب بعون الملك الوهاب

Arkeoloji Müzesi 405.

Fihristlerde kayıtlı, fakat göremediğim nushalar :

Veliyüddin 2419, Esad 2444, Umumî 5051 (?), Âtîf 1901, Yıldız - Terâcimiahvâl 53 (istinsah tarihi 1029 h. gösteriliyor).

Kayseri, Raşit Ef. 898, Târih 18.

16 × 10,5 141 varak. 19 satır talik.

AL-İKD AL-MANZÛM 'UN TÜRKÇEYE TERCÜMESİ**16.****İbrâhîm b. Aḥmed al-Amāsî**

E. Blochet, Paris Bibi. Nat. Schefer yazmaları nr. 1121' de kayıtlı bir nushayı Amasya kadısı İbrâhîm b. Aḥmed (*Şakā'ik* mütercimi, krş. nr. 8) tarafından yapılmış *İkd al-manzûm* tercümesi olarak gösterir.¹

İstanbul kütüphânelerinde *İkd al-manzûm* tercümesine rastlamadım.

17.**İştibli Ḥusayn (Şadrî)**

Atâ'i ve Kâtib Çelebi, Sadrî mahlası ile şiirler de yazan ve İstanbul'da, Nişancı Mehmed Beğ medresesinden azledildikten sonra, 993 (1585) 'te, ölen İştibli Hüseyin'in *Şakā'ik zeyli* yazıp, eseri 900 h. 'ye kadar getirdiğini söylerlerse de, nushası mevcut değildir.

Babinger, *GOW*, 86.

Hasan Çelebi, *Tezkire* (yazma), mad. *Sadrî 'Atâ'i*, *Zayl-i şak.*, 284, HH (Flügel), IV, 66, (İstanbul), 1057. *Sicill-i 'osmânî*, III, 224.

18.**Muḥammed b. Muştafâ Luṭfi Beg-zâda**

Defterdar Lûtfî Bey'in torunu ve Meylî mahlaslı Mustafa Efendi

¹ Krş. E. Blochet, *Bibliothèque nationale, Catalogue de la collection des manuscrits orientaux, formée par M. Charles Schefer*, Paris 1900, s. 184; oradan naklen Babinger, *GOW*, 113.

(ölm. 996—1588) 'nin oğlu olan ve bir çok yerlerde müderrislik, İzmir 'de kadılık eden Lütfi Beg-zâde Mehmed b. Mustafa (ölm. 995 — 1587) hakkında Atâ'î „*Şakâ'ik* ulemâsını hurûf-ı tehecci üzre tertib ve tevbib ve müteahhirîn-i ulemâ ile her bâbı teznib etmiş idi ve tezkiret el-şuarâ yazup, türki ve tâzî inşâperdâzî kılmış idi ikisini dahi itmâma eyyâm müsaid olmadı“ der.

Onun bu hurûf-ı tehecci üzre tertip ettiği *Şakâ'ik* nushası bilinmiyor. Bazı *Şakâ'ik* yazmalarında Lutfi Beg-zâde 'ye ait olduğu gösterilen ilhâkata raslanır (bk. Nuruosmaniye 3380, Köprülü II 236 mükerrer, Cârullah 1613, Üniversite - Arapça 1228).

Babinger, *GOW*, 86.

'Atâ'î, *Zeyli-şak.*, 300. HĦ (Flügel), IV, 66, (İstanbul), 1057. *Sicill-i 'osmânî*, IV, 26.

19.

Şaçlı Amîr-zâda 'Abdalkâdir

(Yılancık Efendi)

Şaçlı Emîr (ölm. 963 — 1556) 'in küçük oğludur. Müderrislik, Mar'aş ve Kütahya 'da kadılık etti. 1000 rebiülâhırında (1592 kânun II.), Yenişehir kadılığında iken, azle uğradı ve, çok geçmeden, öldü.

Atâ'î, istifade ettiği (krş. *Zeyli-şak.* msl. 152) Yılancık Efendi zeyli hakkında „elfazı süst ve terâkibi nâdir dürüst“ der. Kâtip Çelebi ve Na'imâ da bu hükmü tekrarlıyorlar.

Yılancık Efendi zeyline İstanbul kütüphanelerinde rastlamadım. Babinger bir nushanın Paris 'te bulunduğunu kaydediyor.

Babinger, *GOW*, 68.

'Atâ'î, *Zayli-şak.*, 320, 327. *Fezleke* (İstanbul, 1286/7), 16 HĦ (Flügel), IV, 66, (İstanbul) 1057. Na'imâ, *Tarih* (İstanbul, 1280), I, 72, 110 *Sicill-i 'osmânî*, III, 345.

20.

Amrallah Muhammed Sîrak-zâda

Atâ'î ve *Fezleke* 'sine onun ifâdesini aynen alan Kâtip Çelebi „müderriş ve kadı Emrallah Mehmed b. Sîrek Muhiddin (945—1008 = 1539—1600) 'in *Şakâ'ik-i nu'mânîya* 'ye zeyli ve kenarında ilhâkat“ olduğunu ve „ekseri şütüm olmağın, şöhret bulmadığını“ söylerler.

İstanbul kütüphanelerinde görebildiğim iki *Şakâ'ik* 'ı ve bir *İkd al-manzûm* nushasında Sîrek-zâde 'nin ilhâkatına rastladım; bk. Köprülü II 236 mükerrer (*Şakâ'ik*), Üniversite - Arapça 1228 (*Şakâ'ik-i*), Yahyâ 4597 (*İkd al-manzûm*).

Babinger., *GOW*, 86.

'Aṭā'î, *Zayl-i şak.*, 432. Kâtib Çelebi, *Fezleke* (İstanbul, 1286/7), I, 132. HĤ (Flügel), IV, 67, (İstanbul), 1058. *Sicill-i 'osmânî*, I, 400.

21.

Hamidli Karaca Ahmed

Atâ'î, evâil-i hâlinde kendisinden telemmiz ettiğini bildirdiği hamidli kadı Karaca Ahmed (ölm. 1024 = 1615) 'in *Şakā'îk zeyli* yazdığını ve bunda zamanına yetiştiği ulemânın ahvâlini beyân ettiğini söyler. Bu rivâyet, ondan naklen, sonraki menbâlarda da geçti de, zeylin nushası mâlûm değildir.

Babinger, *GOW*, 86.

'Aṭā'î, *Zeyl-i şak.*, 573. Kâtib Çelebi, *Fezleke* (İstanbul, 1286/7) I, 371. HĤ (Flügel), IV, 67, (İstanbul), 1057. Na'imâ, *Târih* (İstanbul, 1280), II, 168. v. Hammer, *Devlet-i osmaniye târihi* (tre. Atâ Bey), VIII, 270. *Sicill-i 'osmânî*, I, 209. Bursalı Tâhir, *OM*, I, 401.

22.

'Abdalkarîm b. Sinân Aḫişârî

Tarâcim kibâr al-'ulamâ' va 'l-vuzarâ'

Abdülkerim, akhisarlı Sinâneddin Yûsuf (ölm. 979 = 1571/2) 'un oğludur. 977 (1569) 'de doğdu. 997 (1589) 'de müderris oldu. Yenişehir, Kudüs, Halep, Mısır, Bursa, Edirne kadılıklarında bulundu. Son vazifesi olan Galata kadılığından 1036 (1626) 'da azledildi. 1038 recebinde (1629 şubat) öldü. Edirnekapısı dışında Emîr Buhârî zâviyesi civarında medfûn babası yanına gömüldü.

Abdülkerim, *Şakā'îk zeyli* mesâbesinde arapça bir vefeyât kitabı yazmış ve bu eseri, sonradan türkçeye çevirmiştir. *Tarâcim kibâr al-'ulamâ' va 'l-vuzarâ'* adını taşıyan bu türkçe eserde, yedisi sadrâzam, ve yedisi ulemâ olmak üzere, 14 kişinin hâl tercümesi vardır.

Br., II, 291. Babinger, *GOW*, 86.

'Aṭā'î, *Zayl-i şak.*, 718. Kâtib Çelebi, *Fezleke* (İstanbul, 1286/7), II, 113. HĤ (Flügel), IV, 67, (İstanbul), II, 66. Muhibbî, *Hulâsat al-aşar fi a'yân al-karn al-hâdi 'aşar* (Kahire, 1284), m, 2—8 *Sicill-i osmânî*, III, 353. Bursalı Tâhir, *OM*, I, 360.

Arapça vefeyâtın nushası mâlûm değildir. *Tarâcim kibâr al-'ulamâ' va 'l-vuzarâ'* nin bir nushası Viyana 'dadır (bk. Flügel, *Die arabischen, pers. u. türk. Handschriften der Kaiserlich-Königl. Hofbibl, zu Wien* (Viyana 1865—1867), II, 355. 'Aṭā'î *zeyli* 'ndeki

Abdülvehhab b. Tâceddin (ölm. 1014 h.) 'in hâl tercümesini aynen Abdülkerim 'in *Vefeyât* 'ından almıştır (krş. 'Atâ'î, *Zayl-i şak.*, 501 v. dd.).

Yahyâ 4579 da kayıtlı *İkd al-manzûm* 'da Abdülkerim Sinan-zâde 'ye ait arapça hâşiyeler vardır.

23.

Nav'î-zâde 'Atâ'î

Hadâ'ik al-ḥakā'ik fî takmilat al-şakā'ik

Atâ'î ('Atâ'allâh b. Yahyâ), şâir Nev'î (ölm. 1007=1599) 'nin oğludur. 991 şevvâlinde (1538 teşrin I.) İstanbul 'da doğdu. Babasından, Kaf-zâde Feyzullah (ölm. 1020=1611) ve Ahî-zâde Abdülhalim (ölm. 1013=1605) den ders gördü. 1010 saferinde (1601 ağustos) icâzetnâme alarak, 1014 (1605) 'te müderris oldu. Rumeli 'nin muhtelif yerlerinde, bu arada Lofça, Varna, Rusçuk, Silistire, Tekirdağ ve Tırhala 'da kadılık etti. 1044 (1634) senesi sonlarında, Üsküp kadılığında azli üzerine, İstanbul 'a döndü. 1045 cemâziyelâhırının sonuncu pazartesi günü (10 kânun I. 1635) öldü. Şeyh Vefâ câmii hatîresinde, babası yanına, gömüldü.

Nev'î-zâde Atâ'î, 1042 (1632) senesinde *Şakā'ik* 'a zeyil yazmağa başlamış ve *Hadā'ik al-ḥakā'ik fî takmilat al-şakā'ik* adını verdiği eserini, Üsküp 'te kadı bulunurken, 1044 rebiülâhırında (1634 eylül) tamamlamıştır. Mecdi tercümesini kendine örnek tutan bu türkçe eser, Taşköpri-zâde 'nin bıraktığı yerden başlar ve kendi zamanına kadar gelir. Atâ'î bu eserinde kendinden önce yazılmış, hemen bütün zeyil ve ilhakatlardan da istifade ederek, 965 — 1044 (1557 — 1635) tarihleri arasında ölen ulemâ ve meşâyihin hâl tercümelerini topladı.

Babinger, *GOW*, 171—72. Br. S. II, 635. Süheyl Şemseddin, *Nev'î-zâde Atâ'î* (Türkiyat enstitüsü kütüp., türkoloji tezleri. nr. 48 (1933/34). Zâhir Sıtkı Güvemli, *Hadā'ik al-ḥakā'ik fî takmilat al-şakā'ik*, Yeni Türk Mecm., sayı 66 (haziran 1938), sayı 75/76, (mart/nisan, 1939). Sâdeddin Nüzhet, *Türk şairleri*, II, 541.

Hİ (Flügel), IV, 64, (İstanbul), 1058.

Hâriedeki katalog ve yazmalar için bk. Babinger, *göst. yer.*

Basmalar: *Zayl-i Şakā'ik li-'Atâ'î* (nşr. Muhammed Racā'î), İstanbul, 1268, VI, 771 s.

Esad 2309.

463 varak. 1058 h. Pahlivân-zâde Bakā'î. Zâhir Sıtkı Güvemli 'nin araştırmasına göre, basmaya esas teşkil eden nusha *.¹

¹ * işâreti ile gösterilen nushaların tavsifini Zâhir Sıtkı Güvemli, yukarıda adı geçen etüdünde neşretmiştir.

Bağdadlı Vehbi 1284.

522 varak. Cuma, 20 ramazan 1079 h. Nihānī-zāda Ḥasan al-'Abbās al-Ḥusayn al-Ḥalabī. İstinsah kaydı : وقد كل بمون الله وحسن توفيقه من نسخة نقلت من خط المؤلف الجامع المنثى المتفرد رحمه الله تعالى...

Beşir Ağa 477.

399 varak. Cemaziyelâhir sonları 1082 h. Muştafâ al-şahîr bi-Nûḥ Amîr-zāda *.

Âşir I 649.

640 varak. 18. cemaziyelâhir 1090 h.

Fâtih 4319.

545 varak. Zilhicce başları 1029 h. Muştafâ b. Ḥusayn *.

Nuruosmaniye 3314.

480 varak. Sahifelerin bir çoğunda kenar hâşiyeleri. Rebiülâhir 1116 h. 'Abdülbâkî.

Üniversite-Türkçe 1201.

416 varak. Safer sonları 1117 h. Muḥammed b. Muştafâ al-muştaḥîr bin Kâtib-zāda*.

Beşir Ağa 478.

438 varak. Şâban 1120 h. 'Alî b. Muştafâ al-mudarrîs bi-madrasa-i Fîrûz Ağa. Silâhdar Hüseyin Paşa-zāde Silâhdar İbrahim Paşa için istinsah edilmiş *.

Hâlet 604.

385 varak. 1173 h. 'Omar Nuzhat Naşşbandî *.

Umumî 5000.

279 varak. 16 rebiülevvel 1250 h. İsmâ'il al-muştaḥîr bi-Zakîr Ḥâfîz Dede. Sultan Abdülmecid vâlidesi Bezmiâlem Sultan vakfı *.

Esad 2310.

325 varak. Sultan Mustafa I. zamanı sonuna kadar gelir *.

Esad 2341.

138 varak. Selim II. devri sonuna kadar gelir *.

Esad 2342.

203 varak. Ahmed I. devrinden başlar *.

Esad 2343.

151 varak. Murad III. devrinden başlar *.

Esad 2344.

314 varak. Murad III devrinden başlar *.

Hâlet 631.

468 varak. Muḥammad Şa'bân-zâda. Mülkiyet kayıtları (1 a):

مصطفى اسمعيل الشهير بصولاق زاده . . محمد شريف عطاءالله افندي زاده*

Üniversite-Türkçe 2571.

67 varak. Yalnız Kanunî devri vefeyâtı *.

Üniversite-Türkçe 2390.

47 varak. Kanunî devri bitmiyor *.

Üniversite-Türkçe 2404.

74 varak. Murad IV. devri sonuna kadar *.

Fâtih 4318.

336 varak. Muḥammed b. Aḥmed *.

Husrev Paşa 395.

148 varak numarası ile başlıyor, öncesi yok. Murad III. 'dan Ahmed I. devri ortalarına kadar geliyor. 148 a 'da mühür:

هو الفقير محمد سعيد ابن پير عثمان

Naraosmaniye 3311.

Nuraosmaniye 3316.

İkd al-manzûm kenarında, eksik.

Nurnosmaniye 3378.

Bâzı sahifelerde kenar hâşiyeleri.

Selim Ağa 818.

488 varak.

Veliyüddin 2422.

538 varak.

Ali Emiri - Târih 734.

Yalnız Murad III. devrinden bahseden 12 tabaka. Devamında Kutb al-Din Ḥanafî 'nin arapça bir risâlesi, bir mektup sûreti, Bakî ve Nev'î 'nin cülûsiyeleri.

Fihristlerde kayıtlı olup, göremediğim nushalar:

Revân 1442—43 (ilki I., öteki II. cilt ve müellif hattı diye gösteriliyor), 1438—39, 1440 (müstensih İbrâhim Bazmî gösteriliyor), 1441, Hazîne 1213, Ayasofya 3181—82, Rağıp Paşa 1009—1013, Esad 1837 (?).

24.

Maktûbî-zâde 'Abd al-'Aziz

Hada'ik al-haka'ik telhisi

Mektûbî-zâde Abdül'aziz (ölm. 1279 = 1862), *Şakā'ik* 'tan sonra *Atā'i zeyli* 'ni de telhis etmek istemiş, fakat ancak Murad III. (12. tabaka) sonuna kadar getirerek, bitirmeden bırakmıştır. Bu hâlde 17 senelik bir kısım telhis etmiş oluyor.

Mektûbî-zâde ve eserinin nushaları için krş. nr. 12.

25.

Muntaḥabāt-i zayî-i 'Atā'î

Baş tarafından anlaşıldığına göre, *Muntaḥabāt-i Şakā'ik-i nu'māniya* 'nin devamı olan ve *Atā'î zeyli* 'ndeki ulemâ ve meşâyihin „ahvâllerinden birer şemme yazılmak“ maksadı ile ortaya konan bu eseri kim ve ne zaman yazmıştır, bilmiyoruz. Mâlûmumuz iki yazmadan birinde istinsah tarihi olarak 1069 h. görüldüğüne göre, *zeyl* 'in hemen arkasından meydana getirildiği söylenebilir.

Ali Emîrî - Târih 734/1.

Baş: معلوم اوله که بوندن اول اشبو مجموعه منتخبه التزام ودرج اولتان نوادر غریب شقائق: الزعمانیة فی ذواله الثمانیة بو محله تمام اولوب بوندن صکره ذیل شقایقه مندرج اولان غرایب آثار اولی الابصار درکه هر بوندن بر نبنده یسیره جسته جسته سلاک سطوره کشیده قلمشدر . . .

Son: . . . اسکداری محمود افندی قدس سره العزیز حضرتلرینک اوائل حالرندہ سویله دکری: اشعار والہیات ضمنندہ بر بیت لطیفلری ایرادیلہ مسکی الختام قلندی بیت لطیف اللدن کوکلم اول قاشی کاتم کوکلسز طورر اولدی تندہ جام

121 varak. Mülkiyet kaydı (1 a):

من مواهب الملك الكرم القدير لعنده الفقير الحقير احمد الشوق زادالله تعالى شوقه .. سنه ١١٩٧

Üniversite - Türkçe 1323.

129 varak, 17 satır, yıldız cetvel içinde, başlıklar surh. 1069 h. Muhammed Amin al-muzahhib.

26.

Uşşâkî-zâde İbrâhîm Hasib

Uşşâkî-zâde İbrâhîm Hasib, 1071 (1660)'da İstanbul 'da doğdu. Uşaklı Seyyid Abdülbâkî 'nin oğludur. Müderrisliklerde bulundu. 1136 (1723)'da İstanbul 'da öldü. Kabri Fatih 'te, Nişancı câmii civarında, Keskin Dede mezarlığındadır.

İbrahim Hasib, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi (ölm. 1155=1742)'nin teşviki ile, Atâ'î 'nin eserine, 1114 (1702) yılında bir zeyil yazmıştır. Bu türkçe eser, 1043 (1633) 'ten 1106 (1695) 'ya kadarki vekayii alır. Hasib Efendi yazdığı zeyli sonradan Şehid Ali Paşa (ölm. 1128=1716) 'nm teşviki ile, Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi (ölm. 1068=1658) 'nin *Ravzat al-abrâr* 'ı şeklinde devam ettirmiş ve her seneye âit vukuatın sonuna vefeyât da ilâve etmiştir. Bu ikinci eseri, 1124 (1712) senesine kadar gelir.

Babinger, *GOW*, 258—59. Ali Cânîp, *Nedim'in hayatı* (Türkiyat Mecm., I), s. 173, not 2. Ali Cânîp, *Vakayül-fuzalâ*, Hayat Mecm., sayı 75 (Ankara, 1928).

HH (Flügel), IV, 68. (İstanbul), 1058. Sâlim, *Tezkire* (yazma), mad. *Hasib Bursalı Tâhir*, *OM*, III, 17.

Hâricdeki katalog ve yazmalar için bk. Babinger, *göst. yer.*

Hamidiye 943.

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله اجمعين وقتنا كه شقايق نعمانيه
صاحبي فاضل محقق وكامل مبدق مرحوم طاشكبرى زاده افندى دولت عليه خاقانيه وساطنت سنديه
عثمانيه لا زالت مؤيده بالتأييدات السبحانيه ده . . .

... بودر هر دم دعایی بوحسبیک عزو دولته صباى مشکسا زبرکده رخس کلیمان اولسون : Son

تاریخ

تمام اولدی چون بو کتاب عجیب
انک اختتامنه تاریخ تام
دراغوش کام اولدی وصل حبیب
بولفظيله دوشدی ختمنا بطیب

423 varak.

Âşir III 242.

373 varak. 14 muharrem 1122 h.

Esad 2438.

1106 (1695) da biten zeylin devamıdır. Bu tarihten 1124 (1712) 'e kadarki vukuât ve vefeyâtı alır. Tamamlanmamış bir müsvedde hâli gösteren bu nusha, ihtimâl, müellif hattı ile dir; krş. Ali Cânîp, *göst. yer.*

Çelebi Abdullah 260.

Şâir Sâmî Bey (ölm. 1146 — 1733) 'in mülkiyet kaydını hâvi; krş. Ali Cânîp, *göst. yer.*

Fihristlerde kayıtlı, olup, göremediğim diğer nushalar:

Yıldız - Terâcimiahvâl 9 (1150 h. 'de istinsah edilmiş gösteriliyor), Murad Molla 1432, 1437, Rağıp Paşa 1009, Revân 1444.

27.**Şayhî****Vakāyi^c al-fuzalā³ (Zayl-i zay-i 'Atā³i)**

Şeyhî namı ile tanınmış Şeyh Mehmed, 1078 recebinde (1667 kânun I.) İstanbul 'da doğmuştur. Babası, Edirnekapı hâricindeki Emir Buharî dergâhı şeyhi Hasan Feyzi Efendi (ölm. 1102 = 1690) 'dir. Gençliğinde ilmiye tarîkine intisap eden Şeyhî, sonradan babasının ölümünde, müderrislikten vaz geçerek, dergâha postnişin oldu. Vefatı 1145 (1732) senesinde ve kabri Emîr Buharî dergâhındadır.

Şeyhî, Uşşâkî-zâde 'nin eserini beğenmeyerek, Atai 'ye yeni bir zeyil yazdı. *Vakāyi^c al-fuzalā³* adını taşıyan bu türkçe zeyil, üç cilttir. 1. cilt 1043—1098 (1633—1687), 2. cilt 1099—1130 (1688—1718) arasında ölen meşâhirin hâl tercümelerini ihtivâ eder. 1131—1143 (1718—1730) vakayîinden bahseden 3. cilt babasının topladığı notları ikmâl ve tanzim suretiyle, Şeyhî 'nin oğlu Hasan tarafından meydana getirilmiştir.

Babinger, *GOW*, 267—68. Ali Cânîp, *Nedim'in hayatı* (Türkiyat Mecm., I), s. 173, not 2. Ali Cânîp, *Vakayîülfuzalâ³*, Hayat Mecm., III, sayı 75 (Ankara, 1928). Hİ (Flügel), IV, 68, (İstanbul), 1058 Sâlim, *Tezkire* (yazma), mad. *Şayhî*; *Sicill-i osmânî*, III, 183. Bursalı Tâhir, *OM*, III, 74.

Hâricde, Viyana 'da, krş. Babinger, *göst. yer.*; ayrıca Kahire 'de (bk. *Fihrist al-kutub al-tarkîya al-mavcnda bi 'l-kutubhâna al-Hidviya*, 202).

Hamidiye 941, 940.

Cilt I = 941. 483 varak.

Cilt II = 940. 311 varak.

Birinci cilt, yanlış ciltlenmiş. 374 b — 483 a 17. tabaka bakiyesi ve 18. tabaka; I b — 372 b 19. tabaka. Baştaki varakta şu kayıt vardır:

ذيل الذيل مؤلف مرحومك خطيله در

Ali Emîrî - Târih 731, 732.

Cilt I = 731.

Cilt II = 732.

Üniversite - Türkçe 81.

816 varak. I. cilt. Zilhicce 1322 h. Çevrük (?) - zâda Muḥammed Nâ'il b. Muḥammed Râğib Amâsî. 816 b 'de şu kayıt vardır:

اشبهو نسخه كتبخانه ولي الدين ده بولتان نسخه دن استنساخ ايدلمشدر

Üniversite - Türkçe 2489.

232 varak. II. cilt. Bursalı Tâhir, I a 'daki şu kayda istinaden, müellif hattı olduğunu kaydeder (krş. *O M*, III, 74): „Şeyhî Mehmed Efendi 'nin Vekayiülfuzalâ nam vefeyâtlarıdır ki, kendi hatları ile dir ve 22 senelik vekayî derûn-ı kitabda mestûrdur“. Mülkiyet kaydı:

از کتابهای شیخ محمد توفیق مشونجوان دارالمشوی عنی عنه

Üniversite - Türkçe 1535.

323 varak. III. cilt.

Üniversite - Türkçe 3216.

II. cilt.

Fihristlerde kayıtlı olup, göremediğim diğer nushalar şunlardır:

Veliyüddin 2361 — 62, Nuruosmaniye 3453, 3312 (I. cilt diye gösteriliyor), 3313 (II. ve III. cilt diye gösteriliyor), Beşir Ağa 479, Ayasofya 3198 (III. cilt, krş. Ali Canip, *göst. yer*), Hamidiye 939, Revân 1445 — 48, Hazîne 1210 — 11 (ilki I., diğeri II. cilt olarak ve Medîne kâdısı Hoca-zâda 'Omar b. 'Osmân tarafından yazılmış gösteriliyor), 1212.

28.

‘Akif Efendi-zâda ‘Abd
al-Raḥim

al-Macmū' fi'l-maḥşūd
va'l-masmū'

‘Akif Efendi-zâde Abdürrahim amasyahdır. 1177 rebiülevvelinde (1763 eylül) doğdu. 1200 (1786)'de İstanbul 'da müderrislik etti. Amasya müftülülüğünde bulundu. 1228 (1813)'de Edirne mollası oldu. 1232 rebiülevvel sonlarında (1817 şubat) İstanbul 'da ölecek, Şehzâde câmii mezarlığına gömüldü.

‘Akif Efendi-zâde 'nin 1221 şevvâli sonlarında (1807 kânun II.) tamamladığı ve 1150—1221 (1737—1806) arasında ölmüş ulemâ ve meşâ-yihten bahseden arapça vefeyât kitabını, *Şakā'ik zeyilleri* arasına katabiliriz. Kısmen 1150 (1737)'den öncelere âit vefeyâtlarda bulunduğu için, hemen-hemen Şeyhî 'nin bıraktığı yerden başlayan bu eser, tabakalara ayrılmış olmamakla beraber, *Şakā'ik* tipindedir.

Sicill-i 'osmānî, III, 333. Bursalı Tâhir, *O M*, I, 374.

Ali Emîrî - Arapça 2527.

الحمد لله الذى جعل لعلماء شريعته واولياء طريقته . . . وبعده فهذه تذكرة قصدت فيها ذكر
من تشرفت بصحته او سمعت جميل منقبته وقدمت ذكر من تعلمت منه حفظا . . .

. . . فرغ من تأليفه ليلة الخميس من اواخر شوال من شهر سنة الاحدى وعشرين
ومايتين والف

227 sahife. Cemaziyelâhır 1320 h. Muhammed Şâlih al-Anţâkî al-Halabî.

Yıldız - Terâcimiahvâl 74. (fihriste göre)

29.**Fındıklılı İsmat Efendi Takmilat al-şakā'ik fi abi al-ḥakā'ik**

İsmet Efendi, 17 zilhicce 1291 (17 kânun I. 1845)'de İstanbul'da doğdu. Babası, Mekteb-i idadî-i askerî muallimlerinden çorumlu Hoca Osman Efendi'dir. İsmet Efendi, Sultan Hamid II. nin kitapçılarındandı. 6 şevvâl 1322 (9 teşrin I. 1904)'de öldü; Üsküdar'da Karacaahmed mezarlığında, babası yanına gömüldü.

İsmet Efendi, *Şakā'ik*'a, Şeyhî'nin kaldığı yerden, yâni 1143 (1730) ten başlayan ve 1314 (1896)'e kadar gelen bir zeyil yazmıştı. 45 senelik bir çalışma mahsulü olan bu eser, ne yazık ki, 1314 Fındıklı yangınında yandı. Yalnız İsmet Efendi, 8 ciltten ibaret eserinin iki cildini vaktiyle temiz ederek, Hamid II. 'e takdim etmişti. Saraya verilen bu formların bir kısmı, İbnülemin Mahmud Kemâl tarafından, Yıldız evrakı arasında perâkende bir hâlde bulunmuş ve Yıldız kütüphanesinde mevcut diğer formlarla birleştirilmişti. Bugün bu kısım Üniversite kütüphanesinde.

Eserin baş tarafı, Türk Tarih Encümeni Mecmuasında tefrika edilmeğe başlanmıştı, fakat dört sayı sonra arkası kesildi (bk. *Türk Tarih Encümeni Mecm.*, sayı 12 (89), [1925] — 15 (92) [1926]. Bu basılmış kısımda, 1143—1147 (1730—1734) yılları arasında ölmüş 65 kişinin hâl tercümesi vardır.

Babinger, *GOW*, 383—84. İbnülemin Mahmud Kemâl, *Kemâl al-İsmat* (İstanbul, 1328). Bursalı Tâhir, *OM*, III, 109. İbnülemin Mahmud Kemâl, *TTEM*, sayı 19 (96), 1 haziran 1928, s. 38. Ayn. ml., *Son asır türk şâirleri* (İstanbul, 1930—1942), I, 11.